

Rozdiely v posudzovaní stratégií správania medzi nezamestnanými mužmi a ženami

Denisa Fedáková

SvÚ SAV, Košice, Slovensko

1. Aktuálne štatistiky

Napriek pokračujúcemu poklesu miery nezamestnanosti v SR ostáva nezamestnanosť v niektorých regiónoch Slovenska aj naďalej veľmi závažným a aktuálnym problémom.

Podľa júlových štatistík bola miera evidovanej nezamestnanosti na Slovensku 13,65 %, V Košickom kraji to bolo 20,19 %. Oblasť Košice okolie s mierou nezamestnanosti 23,67 % je jednou z oblastí s najvyššou mierou nezamestnanosti v SR. Percentuálne zastúpenie nezamestnaných žien tvorí približne 50 % z celkového počtu nezamestnaných (zdroj: štatistiky ÚPSVR).

2. Zvládanie nezamestnanosti

Nezamestnanosť prináša jednotlivcovi - nezamestnanému množstvo zmien a situácií, s ktorými nie je vždy jednoduché sa vysporiadať. Stratú práce preto vnímame ako náročnú životnú situáciu v živote človeka. V prípade nedobrovoľnej nezamestnanosti možno hovoriť o negatívnych dôsledkoch nielen v oblasti ekonomickej, ale aj sociálnej a psychickej. Nezamestnaní majú vyššiu tendenciu k rozličným formám sociálneho vylúčenia (Dobeš, 2001).

Už dlhšiu dobu sa pozornosť odborníkov upriamuje na vyrovnávanie sa a zvládanie tejto neľahkej situácie. Vo všeobecnosti sa časť autorov zhoduje v tom, že existujú relatívne stabilné copingové štýly a dispozície, ktoré bez ohľadu na konkrétne aspekty situácií ovplyvňujú voľbu odpovedí. *Zvládanie alebo coping* predstavuje vo všeobecnosti myslenie a konanie jednotlivca, pomocou ktorých zvláda požiadavky stresových (náročných životných) situácií. Správanie môže smerovať buď k zmene narušeného vzťahu s prostredím - *na problém zameraný coping* alebo k regulácii existujúcich distresujúcich emócií - *na emócie zameraný coping* (Ficková, 2002).

Druhá časť autorov upozorňuje, že voľbu odpovedí môžu ovplyvniť faktory situácie, ako aj charakteristiky interakcií osobnostných a situačných činiteľov. M. Frankovský (2001) špecifikoval tri *stratégie správania v náročných životných situáciách*:

- orientácia na samostatné riešenie,
- hľadanie sociálnej opory,
- únikové tendencie.

Medveďová (2001) taktiež uvádza, že významnú úlohu pri výbere copingovej stratégie zohráva aj konkrétna situácia, s ktorou je respondent konfrontovaný. Na základe analýz výsledkov viacerých štúdií zhrňuje, že efektívnosť výberu stratégie je podmienená jej kontrolovateľnosťou. Coping zameraný na problém môže byť efektívnejší v situáciách, nad ktorými má jednotlivec určitú kontrolu, zatiaľ čo coping zameraný na emócie môže byť adaptívnejší v prípade nekontrolovateľných situácií.

Konanie a správanie sa jednotlivca je výsledkom jeho interakcie s prostredím v kontexte so vznikom nových situácií. S nimi súvisia mnohé vonkajšie aj vnútorné zmeny, ktoré následne ovplyvňujú proces jeho adaptácie.

V súvislosti so situáciou straty zamestnania a následnou adaptáciou na túto situáciu rozlišujú Warr a Jackson (podľa Walsh a Jackson, 1995) dva druhy adaptácie:

- a) *rezignujúca adaptácia* – charakterizovaná prijatím pasívneho životného štýlu, redukciou ašpiračnej úrovne a akceptáciou situácie nezamestnanosti;
- b) *konštruktívna adaptácia* – pre ktorú je charakteristické aktívne využitie času, venovanie sa koníčkom, záľubám, dobrovoľným prácam a ďalšiemu vzdelávaniu.

V súvislosti adaptáciou, Pavelcová (2004) vo svojich skúsenostiach z práce s nezamestnanými na motivačných a resocializačných kurzoch uvádza, že nezamestnaní nie sú ochotní vynakladať väčšie úsilie, práve naopak, vytvárajú si nový životný štýl, na ktorý si časom zvyknú.

3. Rodové rozdiely a nezamestnanosť

Problematika rodových rozdielov v situácii nezamestnanosti nemá dlhú históriu. Spočiatku sa štúdie zameriavali predovšetkým na nezamestnaných mužov. Bolo to spôsobené vtedajším vnímaním marginálneho statusu muža na pracovnom trhu. Takáto situácia samozrejme neumožňovala sledovanie rodových rozdielov.

Prvé štúdie o nezamestnanosti, v ktorých sa hovorilo o ženách, boli venované primárne mužom a ženy sa v nich objavovali iba ako manželky nezamestnaných mužov. Dôvody vysvetľujúce takéto rozdiely sú dané socio-kultúrnymi rozdielmi, ktoré popisujú muža ako živiteľa rodiny a toho, kto zabezpečuje ekonomickú istotu domácnosti, a ženu ako tú, ktorá sa stará o domácnosť.

Až trend rovnocenného vnímania pracovných príležitostí pre mužov aj ženy priniesol nový pohľad na ženu ako zamestnanú a pracujúcu, budujúcu si kariéru. Medzinárodné štúdie potvrdzujú zmeny v orientácii k práci u žien (podľa Kulik, 2001). Narastajúca zhoda v pracovnom správaní mužov a žien vytvorila podmienky pre porovnávacie analýzy postojov a reakcií na situáciu nezamestnanosti. Závety týchto výskumov nepriniesli jednoznačné zistenia. Walsh a Jackson (1995) v štúdiu venovanej „gender“ problematike a podpore zo strany partnera uvádzajú, že sa nepotvrdili žiadne rozdiely medzi nezamestnanými mužmi a ženami v používaní copingových stratégií (aktívny coping a vyhýbanie). Podľa niektorých autorov (Leana, Feldman, 1988) muži a ženy zvládajú situáciu nezamestnanosti rozdielne. Môže to byť spôsobené tým, že muži zväčša preferujú stratégie zamerané na problém – v tomto prípade nezamestnanosť a vynakladajú viac úsilia (aktívne a intenzívne si hľadajú prácu, alebo podstupia rekvalifikačné kurzy) na elimináciu nežiadúcich zdrojov stresu. Ženy majú väčšiu tendenciu aplikovať stratégie zvládania zamerané na emócie (Fielden, Davidson, 2001, Endler a Parker, 1990). Frankovský (2003) výskumne overoval rozdiely v odpovediach mužov a žien na všeobecnej úrovni stratégií správania v náročných situáciách. Závety potvrdili významné rozdiely v posudzovaní stratégií hľadania sociálnej podpory a samostatného riešenia, pričom ženy uprednostňovali tieto stratégie vo väčšej miere. Zistenia tejto štúdie len čiastočne korešpondovali s výsledkami výskumov orientovaných na posudzovanie stratégií správania.

V každom prípade však otázku preferencie konkrétnych zvládacích stratégií na základe dostupných výskumných zistení nie je možné jednoznačne zodpovedať. Je potrebné brať do úvahy nekonzistentnosť výskumných vzoriek, ktoré sa líšia veľkosťou a rovnako aj vekom a úrovňou vzdelania respondentov. V neposlednom rade je potrebné prihliadať aj na vplyv situačných a kultúrnych činiteľov.

4. Problém a hypotézy

Cieľom nášho výskumu bolo zistiť rozdiely v posudzovaní stratégií správania medzi mužmi a ženami v náročnej situácii nezamestnanosti. Stanovili sme a overovali tieto hypotézy:

1. Predpokladali sme, že pri posudzovaní jednotlivých stanovených možností správania v náročnej situácii nezamestnanými sa potvrdia rodové rozdiely.
2. Predpokladali sme, že rodové rozdiely v skupine nezamestnaných sa potvrdia aj v preferencii generalizovaných stratégií správania v náročnej situácii.

5. Metóda

Výskumný súbor:

Výskum sme realizovali na vzorke 282 respondentov (126 mužov a 156 žien) vo veku 18 – 58 rokov, (priemerný vek 34,8 r.) z okolia Košíc.

Metodika:

Riešenie situácie – je metodika vytvorená pre účely výskumu. Podkladom pre jej zostrojenie boli položky multidimenzionálneho copingového dotazníka COPE. Pozostáva z popisu situácie („Predstavte si, že cestujete 100 km za človekom, ktorý Vám prisľúbil výhodné pracovné miesto. Pri stretnutí Vám však povie, že toto miesto už obsadil niekým iným. Čo urobíte?“) a 15 možností správania sa v tejto situácii. Respondenti na 5-bodových škálach vyjadrujú mieru súhlasu s použitím jednotlivých variantov správania.

Procedúra:

Metodika bola administrovaná ako súčasť rozsiahlejšej dotazníkovej batérie počas skupinových stretnutí s nezamestnanými v rámci ich pravidelných hlásení na úradoch práce. Participácia respondentov bola anonymná.

Štatistické spracovanie:

Výskumné dáta boli spracované programom Statistica 5.5. s využitím modulov základné štatistiky a faktorová analýza.

6. Výsledky

Zistenia vyplývajúce z porovnávania rodových rozdielov pri voľbe možností správania prezentuje tabuľka 1.

Tabuľka 1: Rodové rozdiely v posudzovaní stratégií správania v metodike *Riešenie situácie* (t-test)

Možnosti správania	Mean ženy	Std.Dev.	Mean muži	Std.Dev.	t-value	p
S1	2,566	1,077	2,621	1,157	-0,403	0,686
S2	1,973	0,832	1,766	0,638	2,277	0,023*
S3	2,361	1	2,458	1,019	-0,783	0,434
S4	3,103	1,097	3,17	1,099	-0,503	0,615
S5	3,636	0,962	3,241	1,054	3,255	0,001**
S6	3,568	0,908	3,471	0,994	0,845	0,398
S7	2,483	1,147	2,593	1,158	-0,787	0,431

S8	3,376	0,977	3,585	1,085	-1,68	0,093
S9	3,189	1,092	3,552	1,025	-2,82	0,005**
S10	2,59	1,013	2,701	1,089	-0,875	0,382
S11	4,188	0,623	4,153	0,556	0,488	0,625
S12	3,143	1,06	2,959	1,089	1,419	0,157
S13	3,506	0,965	3,495	1,111	0,084	0,932
S14	2,701	1,061	2,821	1,094	-0,921	0,357
S15	2,331	0,963	2,758	1,198	-3,291	0,001**

Legenda: R1 - neurobím nič, R2 - rozplačem sa, R3 - pôjdem sa upokojiť do reštaurácie, R4 - som na takúto situáciu zvyknutý/á a preto pokojne odídem, R5 - odídem, ale doma sa postážujem známym, R6 - večer sa stretnem s priateľmi a porozprávam im o tom, aby mi poradili, R7 - vynadám tomu človeku, R8 - pokúsím sa ho presvedčiť, aby mi predsa tú prácu dal, R9 - vysvetlím mu, že mi musí vrátiť cestovné náklady, P10 - budem sa obviňovať, že som mal/a prísť skôr, R11 - poučím sa z tejto situácie a nabudúce si každú takúto situáciu preverím, R12 - pôjdem sa poprechádzať, aby som o tom nemusel/a rozmýšľať, R13 - povedal/a by som si, že to nie je možné, aby so mnou takto jednali, R14 - zasmial/a by som sa nad svojou smolou, R15 - tváril/a by som sa, že sa nič nestalo.

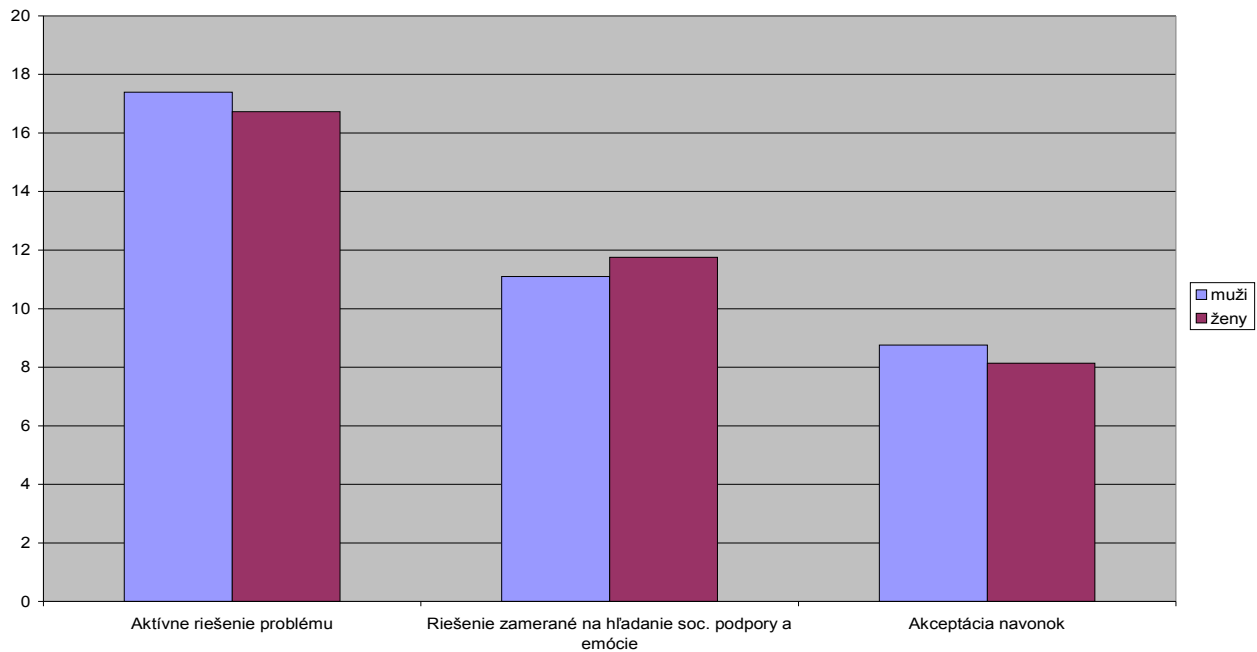
T-testom pre nezávislé výbery sme overovali predpoklad existencie rodových rozdielov pri posudzovaní variantov správania. Signifikantné rozdiely sa potvrdili v posudzovaní týchto možností správania: *rozplačem sa* ($t=2,28$, $p=0,024$) – túto možnosť uprednostňovali zväčša ženy; *odídem, ale doma sa postážujem známym* ($t=3,26$, $p=0,0013$) – túto možnosť si vyberali vo väčšej miere ženy; *vysvetlím mu, že mi musí vrátiť cestovné náklady* ($t=2,82$, $p=0,005$) – súhlas s týmto variantom správania vyjadrovali zväčša muži; *tváril/a by som sa, že sa nič nestalo* ($t=3,29$, $p=0,0011$) – súhlas s voľbou tejto možnosti správania udávali vo väčšej miere muži.

Faktorovou analýzou možností správania v náročnej situácii boli vyčlenené 3 faktory. Použili sme metódu hlavných komponentov s rotáciou Varimax normalized. Výsledky sú uvedené v tabuľke 2. Faktory vysvetľujú 45,8 % rozptylu. Na základe výsledkov faktorovej analýzy boli vytvorené tri zodpovedajúce stratégie: aktívne riešenie problému, riešenie zamerané na emócie a hľadanie soc. podpory a akceptácia navonok. Uvedené faktory sú sýtené celkovo 12 položkami dotazníka. Pre ďalšie spracovanie údajov sme vylúčili položky sýtiace viacero faktorov.

Tabuľka 2: Faktorová analýza možností správania metodiky Riešenie situácie.

Možnosti správania	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
S1		0,477	
S2		0,645	
S4			0,572
S5		0,653	
S6		0,621	
S7	0,467		
S8	0,557		
S9	0,688		
S9	0,688		
S11	0,506		
S13	0,771		
S14			0,693
S15			0,707

Výsledky overovania hypotézy o existencii rodových rozdielov pri posudzovaní stratégií správania znázorňuje graf 1.

Graf 1: Rodové rozdiely v posudzovaní stratégií správania

Štatistickým spracovaním dát (t-test) sa potvrdili významné rozdiely medzi mužmi a ženami v posudzovaní stratégie *riešenie zamerané na hľadanie sociálnej podpory a emócie* ($t=2,27$, $p=0,02$) – táto stratégia bola vo väčšej miere uprednostňovaná ženami a v posudzovaní stratégie *akceptácia navonok* ($t=2,15$, $p=0,03$), ktorú preferovali viac muži. Rodové rozdiely v posudzovaní stratégie *aktívne riešenie problému* sa nepotvrdili ako štatisticky významné.

8. Diskusia a záver

Hypotéza o existencii rodových rozdielov pri posudzovaní možností správania v náročnej situácii sa výskumne potvrdila. Ženy preferovali správanie orientované na emócie (*rozplačem sa*) a hľadanie sociálnej podpory (*odídem, ale doma sa posťažujem známym*). Muži uprednostňovali správanie zamerané na aktívne riešenie problému (*vysvetlím mu, že mi musí vrátiť cestovné náklady*) a popretie (*tváril/a by som sa, že sa nič nestalo*). Výsledky tak potvrdili rodové rozdiely v preferencii copingových stratégií, uvádzané v teoretickej časti.

Realizovaný výskum potvrdil aj náš druhý predpoklad o existencii rodových rozdielov na úrovni generalizovaných stratégií správania. Zistili sme významné rozdiely v preferencii stratégií správania medzi nezamestnanými mužmi a ženami. Nezamestnané ženy uprednostňovali *stratégie správania zamerané na hľadanie sociálnej podpory a emócie*, zatiaľ čo muži preferovali stratégie správania prejavujúce sa ako *akceptácia navonok*. Najpreferovanejšou stratégiou správania nezamestnaných mužov aj žien bolo *aktívne riešenie problému*. Toto zistenie korešponduje s výsledkami štúdie, ktorá potvrdila výrazne uprednostňovanie samostatného riešenia problému ako u mužov, tak aj u žien (Frankovský, 2003).

Náš výskum rovnako potvrdil u nezamestnaných žien preferovanie voľby stratégií zameraných na emócie. Toto zistenie je v zhode s už publikovanými prácami orientujúcimi sa na rozdiely vo

zvládaní medzi mužmi a ženami všeobecne a aj v situácii nezamestnanosti (Fielden, Davidson, 2001, Sarmány Schuller, 1992, Endler a Parker, 1990).

Na záver môžeme konštatovať, že náš výskum potvrdil existenciu významných rozdielov v posudzovaní stratégií správania nezamestnanými mužmi a ženami. Otázkou však ostáva, či je rozdielne posudzovanie stratégií správania v situácii nezamestnanosti spôsobené rodovými rozdielmi alebo rozdielnymi situačnými vplyvmi (z hľadiska konkrétneho obsahu situácie alebo úrovne jej náročnosti, ako uvádza Frankovský, 2002).

Domnievame sa, že zistené rozdiely posudzovaní stratégií správania môžu byť ovplyvnené aj konkrétnym obsahom predloženej situácie o nesplnenom prísluube pracovného miesta a že by bolo potrebné sledovať posudzovanie stratégií na viacerých relevantných situáciách.

Vzorku prezentovaného výskumu plánujeme v najbližšej dobe rozšíriť o nezamestnaných z oblasti Košice – mesto a uvažujeme aj o komparácii tejto vzorky so zrovnocnenou vzorkou zamestnaných.

Literatúra:

1. Dobeš, M. (20001) Ľudský kapitál a výkonnosť ekonomiky. (Dizertačná práca) NHF EU Bratislava, Bratislava.
2. Endler, E., Parker, J.D.A (1990): Multidimensional assessment of coping: A critical evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844-854.
3. Ficková, E. (2002): Zvládanie stresu a preferencia copingových stratégií z hľadiska vekových rozdielov. In *Adjustačné problémy v rôznych obdobiach života* (zborník), Ústav experimentálnej psychológie SAV, Bratislava, s. 41-50.
4. Fielden, S.L., Davidson, M.J., (2001): Stress and Gender in Unemployed Female and Male Managers. *Applied psychology: An international review*, 50 (2), 305-334.
5. Frankovský, M. (2003): Interakčný prístup k skúmaniu stratégií správania v náročných životných situáciách. In Výrost, J., Frankovský, M., Baumgartner, F.: *Interakčný prístup v diagnostike osobnosti: Možnosti a obmedzenia*. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 179-216. ISBN 80-967621-8-4. (publikácia v elektronickej podobe)
6. Frankovský, M. (2002): Stratégie správania v náročných situáciách v kontexte zmeny týchto situácií -interakčný prístup. Internetový časopis Človek a spoločnosť, č.3. <http://www.saske.sk/cas/3-2002/frankovsky-st.html>
7. Frankovský, M. (2001): Stratégie správania v náročných životných situáciách. In: Výrost, J., Slaměnik, I. (Eds.): *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha, Grada Publishing, 209-225.
8. Kulik, L. (2001): Impact of lenght of unemployment and age on jobless men and women: comparative analysis. *Journal of employment counseling*, Vol. 38, 15- 27.
9. Medved'ová, L. (2001): Vplyv stresora a subjektívnej percepcie jeho zvládnuteľnosti na preferenciu a úroveň stratégií zvládania v ranej adolescencii. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 36, č.4, s. 291-310.
10. Pavelcová, M. (2004): Nezamestnanosť - psychologický problém. In: Buchtová, B., ed: *Psychologie a nezamestnanost. Zkušenosti a praxe*, 24.června, Brno. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta, 52-55. ISBN 80-210-3457-2.

11. Walsh, S., Jackson, P.R. (1995): Partner support and gender: Contexts for coping with job loss. *Journal of Occupational and Organisational Psychology*, 68, 253-268.
12. Štatistiky ÚPSVR. http://www.spsvar.sk/rsi/nup_rsi.nsf (získané 23.8.2004).

FEDÁKOVÁ, Denisa. Rozdiely v posudzovaní stratégií správania medzi nezamestnanými mužmi a ženami. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 7 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.